

GÜLE GÜLE ÜZEYİR BEY,

Sizi her zaman hatırlayacağız...

TUNÇEL GÜLSOY'75

Haldun Taner'in 'Keşanlı Ali Destanı'nın sonunda sevgilisi Zeliha Ali'ye seslenerek artık gitmemesini söyler. Kadın gitmesi halinde Ali'nin öleceğini veya hapse gireceğini bilmektedir. Ali'nin cevabı aslında tüm oyunun ana fikridir. Zeliha'ya dönerek şöyle der: "Olmaz Zeliha, gitmiyim, Ali'ler gider, destan kalır."

Üzeyir Beyi kaybedeli şu an tam üç hafta oldu. Haberi eşimin telefonundan öğrendiğim an tesadüfen Eyüp'ü gören bir yerde otomobil sürüyordum. Gayri ihtiyari o yöne doğru baktığımı hatırlıyorum. Güzel bir Cumartesi sabahı geçirmiştım, radyo programından sonra dostlarla yapılan bir kahve sohbeti, arkadaşlarla beraberce gezilen kitapçılar, müzik dükkanları ve akşam gidilecek bir parti için eşimle buluşma. Sonra o telefonun gelişi, Eyüp'e doğru bakış, uzaktan o kadar güzel güzel gözükten tepelerin ardında bir yerlerde artık yaşamayan Üzeyir Beyin olduğunu düşünmek...

Haftalarca konuşuldu durdu, adı bir cinayet miydi, öldürüldüğü yere gerçekten her hafta gider miydi, kimi ziyaret etmeye giderdi, müslüman bir şeyhin müridi miydi, gizli gizli buluştuğu birileri mi vardı? İlk günler tüm gazetelerin ve TV'lerin ilk haberlerini doldurdu, sonra katil zanlısı birileri

arandı, bulundu, cinayetin yapılış biçimi ve sebepleri üzerine yapılan tüm spekülasyonlar yavaş yavaş duruldu. Ölümünün ardından tüm köşe yazarları onun hakkında yazdıkları şeyleri tükettiler, Avrupa Basketbol Şampiyonası ile birlikte Türkiye'nin ve 11 Eylül akşamından itibaren bombalanan New York ile birlikte dünyanın gündemi, hatta belki de düzeni hiç bir zaman geri dönülemeyecek şekilde değişti.

Tüm zamanların en iyi filmlerinden biri kabul edilen 'Yurttaş Kane'de ölmekte olan büyük bir gazete patronunun son sözleri "Gül Tomurcuğu" olur. Bu sözlerin anlamını merak eden bir gazeteci ölen adamın bir dizi yakınıyla görüşür ve son sözlerinin neden bu görünürde hiç bir şey ifade etmeyen kelime olduğunu araştırır. Ölen adamın tüm tanıdıkları onu kendi açılarından ve deneyimlerinden yola çıkarak ayrı ayrı yönleriyle anlatırlar. Gazeteci her birisi ile konuştuğunda ölen adamın bir çok değişik özelliğini öğrenir. Piskolojide öğretildiğine göre, her insan aslında üç kişidir. Kendimizi sandığımız kişi, başkalarının bizi sandığı kişi ve gerçekten olduğumuz kişi. Zaman içerisinde bu üç kişi birbirine karışır, birisinin bittiği yerde ötekisi başlar, ve öyle bir an gelir ki bazen hayal edilen gerçek olanın da ötesine geçer, insanın kendi hayalinde yarattığı kişiliği, gerçek benliğinin önüne geçebilir.

Kimdi Üzeyir Garih ?

Üzeyir Beyin ölümünün ardından yazılan şeylerin önemli bir kısmını okudum ve üzerlerinde düşündüm. Yurttaş Kane'deki gazeteci ben oldum ve kendi ülkem için çok önemli bir insanın son sözlerini duyamamış olsam da ardında bıraktığı izlerden yola çıkarak gerçek Üzeyir Beyin peşine düştüm. Hakkında okuduğum her şeyin içerisinde yaşadığı toplumun onun ardından edindiği intibaların ipucu vardı:

Ercan Kumcu şöyle yazmıştı:

"İçinde yaşadığı toplumla ve dünyayla ilgilenen, sorunlara çözüm bulabilmek için kafa patlatan, en kötü dönemlerde dahi iyimser kalabilen, kendine ve ülkesine güvenen bir işadamlarını kaybettik. O toplum içinde her türlü sesin çıkabilmesini ve o seslerin dinlenmesi ve dinletilmesi gerektiğini söylerdi."

Sedat Sertoğlu'na göre ise Üzeyir Bey bitmez tükenmez bir Türkiye sevdalısıydı, ülkesine olan inanç ve güvenini hiç kaybetmemiş, dünyanın her yerinde, her platformda Türkiye'nin çıkarlarını savunmuştu.

Tufan Türeci'nin kaleminde ise önemli bir girişimci, önemli bir aydın, hem bir yazar hem de çizer olarak tanımlanmıştı. Topluma katkı sağlayacak her türlü etkinlikte gönüllü yer alan, işinden çok insanlara zaman ayıran, bilgilerini ve deneyimlerini her fırsatta, her toplumla paylaşan, son

derece üretken bir insanın kaybına üzülüyordu.

Haluk Şahin'e göre onun ölümü ulusal kimlik kavramı konusunda Türk toplumunun bir çok kesiminde ege- men olan kafa bulanıklığını dışa vur- muştı. Üzeyir Garih yaşamı boyunca Musevi Türk Cemaati'nin en görünen, en medyatik kişisi olarak toplumca tanınmıştı. Cenazesinin de öyle oldu- ğunu, görünen ve izlenen bir cenaze olduğunu yazıyordu.

Cenaze konusunda Hadi Uluen- gin'in yazdıklarını da çok ilginç bul- dum, şöyle yazmıştı: "Üzeyir Garih'in yaşarken hedeflediği bütünleşme onun ölümünde gerçekleşti. Sağcısı solcusu; dinlisi dinsizi; Müslümanı gavuru aynı ortak acıyı paylaştı, ay- nı ortak erdemleri sıraladı ve aynı yelpazede buluştu. Davudî yıldız al- tında defnedilen naaş için cemaatta- ki Hilal imanlılar ruhu 'Rabb'a teren- nüm eden merhumun ardından Fati- ha okudular ve pek az faniye nasip olacak şekilde kanı da işe yaradı."

Gündüz Aktan'a göre Üzeyir Garih, Türkiye'nin olumlu güçlerine gü- venen, dinci kesime hoşgörüsüyle yak- laşan, diyalog yanlısı ve toplumsal bar- ışı savunan, iyiliğe inanmış bir insan- dı. Türkiye'nin en acil çözülmesi gere- ken sorunlarından birisi olarak gördü- ğü gelir dağılımının bozulmasının meydana getirdiği derin girdabın kur- banı olmuştu.

Günümüz Türkiye'sinde çok yanlış anlaşıldığını düşündüğüm kavramlar- dan en önemlisi olan 'Türk İnsanı' kavramının Üzeyir bey'in kişiliğinde nasıl yorumlanması gerektiğini ise Dr. Cüneyt Ülsever şu şekilde dile getir- mişti:

"Ömründe en önemli sosyal edi- nimini insanları yapıştırmak olarak tarif etmiş bir insana yapılacak en büyük haksızlık onun demek istediği- ni; bizzat kendisini tahrif ederek an- lamamakta ısrar etmektir. Biz niye Üzeyir Garih'i olduğu gibi sevmeye- lim? O bir Musevi-Türk idi, Müslü- man Türklerin onu hem 'Musevi asıl- lı Türk' olarak ilan etmeleri, hem de müslümanlığa ne kadar yakın olduğu konusunda hakkında menkibe üret-

meye çalışmaları; bilinç altında dahi olsa çoğunluğun azınlık üzerinde ta- hakkümüdür. Üzeyir Garih 'musevi asıllı bir Türk' değil basit bir şekilde 'Musevi Türk' idi."

Bana göre onun toplumda arka- sında bıraktığı boşluğu en iyi ifade eden yazıyı Ertuğrul Özkök yazmıştı:

"Bazı insanlar yaşarken sanki günlük hayatımızın normal bir par- çası gibi geliyorlar çünkü onlara her yerde rastlıyoruz. Belki de o yüzden yaşadıkları sırada o kadar ihtimam göstermiyoruz. Ama öldükleri anda duvardan çekilmiş büyük bir tuğla gibi yerlerini boş bıraktıkları anda işin farkına varıyoruz. Bazı insanlar varlıklarını toplumsal bir diyaloga hi- be ediyorlar. Ve o insanların ölümleri en çatışmalı toplumlarda bile ken- di başına bir diyalog haline geliyor. O her yere giderdi, her zaman aynı me-

sajı verirdi. Derin bir Türkiye sevgisi ve bilinçli bir vatandaşlık duygusu."

Okuduğum gazetelerde onun hak- kında yazılı bir çok şey öğrendim. Öğ- retmenlik yönü, mason yönü, bildikle- rini topluma aktarmak için yazdığı ki- taplar ve onu değişik vesilelerle tanı- yan insanların anlattığı çeşit çeşit anekdotlar onun hakkında tamamlama- ya çalıştığım resmin parçalarını oluşturdu.

Yurttaş Kane filminde araştırmayı yapan gazeteciye en ilginç gelen şey konuştuğu tüm kişilerin kendi algıla- malarına göre anlattıkları ölmüş insa- nın aynı insan olamayacak kadar bir- birinden farklı özellikleri olmasıdır. Ama duyduklarının hepsi doğrudur, ilk anda düşündüğü gibi birbirleri ile çelişki oluşturmazlar.

Baştaki soruya tekrar dönelim: Üzeyir Bey kimdi ?

Yukarıdaki köşe yazılarında tarif edilen insan mıydı, yoksa bilmediği- miz başka boyutları da var mıydı? Olumsuz hiç bir şeyi yok muydu?

Bizim toplumumuzda sıkça yaşa- nan bir şey de insanların boyutlarının gerçeklerden saptırılmasıdır. Bu ba- zen olumlu, bazen de olumsuz yönde olur. İyiler her yönleri ile mükemmel, kötüler ise her yönleri ile kusurludur. İnsan'ın insan olduğu, ve her birimizin iyiliğin olduğu kadar kötülüğün to- humlarını da içerimizde taşıdığını unuturuz. Aslında herşey zıddıyla var olur, iyiliğe de kötülüğe de boyut ve- ren, anlam kazandıran bir diğeridir.

Üzeyir Beyin olumsuz yönleri hak- kında genel olarak olumsuz bir yazıya rastlamadım. Onları bilenler de biraz da toplumuzdaki 'ölenin arkasından iyi konuşmak gerekir' geleneğinin de etkisiyle suskun kalmayı tercih etti- ler. Ama onu yakından tanıyan bir in- sanın şu sözlerini ilginç buldum:

"Eşi dahil kimse onu tam anla- mıyla tanıyamadı. Ailesi vardı, orta- ğı vardı, bir çok tanıdığı insan vardı. Ama hiç bir dostu yoktu."

Bence Üzeyir Beyi tanımak onun 47 yıllık ortağı İshak Alaton'u tanıma- dan mümkün değildir. Bu ortaklığı Can Kırac'ın 1996'da yaptığı röportaj- da Üzeyir bey şöyle anlatmıştı:

"İshak ve ben birbirimizi tamam- layan iki kişiyiz. Ortaklıkların 50-50 olduğu hallerde uzlaşma şartları da güçleşir. Ortak eşitlik daha sonra biri- nin ortaya çıkmasıyla dengesini kay- bedebiliyor. Birinin öne çıkması or- taklar arasında probleme yol açıyor... Biz buna fırsat vermedik. Zaman za- man öne çıkan geride kalana itibar göstermeyi öğrendi. İkimiz de yete- neklerimizi biliyoruz. Ben para pazar- lığını bilmem, en son söylenecek şeyi en başta söylerim. İshak Bey ise 100 lira için 95'ten başlar ve 80'e kadar iner. Buna mukabil benim insanları ik- na kabiliyetim daha yüksektir. Yani şirketi anlatmak gerekiyorsa bana, para pazarlığı yapılacaksa ben İshak Beye devrederim. Biz bu erdemi gös- terdik. Çocuklarımızın da bu olgunlu- ğa erişmeleri için onları eğitiyoruz. Böylece sıvrilikler ortadan kalkıyor."

B E L L E K

Ölüm bana göre bir son değil, sonsuzluk içerisinde yeni bir başlangıçtır. Her insanın dünyaya gelmesinin, yaşam denen yolda ilerlemesinin ve tekamül etmesinin bir sebebi olduğuna inanıyorum. Ne kendimizin ne de diğer insanların neden bu dünyaya geldiğini anlamayabiliriz de. Ama yaşamın bittiği noktada herkesin ardında bıraktığı şeylerin bir muhasebesi yapılır. Bana göre bu muhasebeyi en güzel şekilde kendisi ile Üzeyir Bey hakkında konuştuğum insanlardan bir hanım dile getirdi:

"Ona yakıştırılmaya çalışılan müslüman kimliklere çok içerliyorum. Biz onu müslüman olduğu için sevmedik. Biz onu aydın kişiliği olan, herşeye ilgi duyan, çevresi ile sürekli olumlu iletişim kuran bir Türk insanı olduğu için sevdik."

Üzeyir Bey o mezarlığa gitmeseydi belki de bugün aramızda olacaktı. Ama gittiği yerin tehlikeli olduğunu mutlaka bildiğine inanıyorum. O gitti, ama tıpkı Keşanlı Ali gibi arkasında önemli bir yaşam öyküsü bıraktı. Ben bu destanın içerisindeki en önemli bölümün İshak Beyle kurmuş olduğu ortaklık olduğuna inanıyorum. Birbirlerine hiç benzemeyen iki insanın birbirlerinin zayıf yanlarını kendi güçlü yanlarıyla tamamlayarak çok uzun süren bir ortaklığı sürdürmelerinin öyküsünden herkes bir şeyler öğrenmelidir. Böyle bir ortaklığın ne derece önemli olduğunu anlayabilmek için ülkemizde nelerin 47 yıldır kesintisiz sürdüğünü hatırlamaya çalışın. Şirketler, kurumlar, evlilikler, gelenekler, alışkanlıklar, yaşam biçimi, ve politik görüşler... Bunlardan hangisinin 47 yıl sürebildiğini düşünün. Üzeyir Bey için yapılabilecek en önemli haksızlığın onun sadece nasıl ve neden öldüğünü merak etmek, ama yaşam felsefesi hakkında da hiç düşünmemek olduğuna inanıyorum.

Günümüzde teknoloji ve bilgi çağı insanlığın yaşamını değiştiriyor. Ama aynı zamanda devletler, toplumlar, dinler arasındaki uçurumlar da artıyor. Sevgi ve iletişim yokluğu insanlar arasında tamir edilmesi mümkün olmayan düşmanlıkların tohumlarını saçıyor. Tek başına zengin, mutlu ve güvenli olamayacağımızı her gün daha çok fark ediyoruz. Halbuki dikkatle değerlendiresek Üzeyir Beyin yaşam felsefesinde bu gün yaşadığımız sorunlara toplum olarak nasıl yaklaşmamız gerektiği konusunda ip uçları olduğunu görebiliriz.

Yurttaş Kane filmindeki ölmekte olan adamın son sözünün sırrı çözülür. 'Gül Tomurcuğu' adamın çocukluk günlerindeki kızağının üstündeki resimdir. Yaşamının son anında adam çocukluğundaki saf güzelliği hatırlamaktadır.

Ben Üzeyir Beyin son sözlerini duymadım ama inanıyorum ki 'daha çok' demiş olabilirdi ve onun bu sözlerini duymuş olabilecek bir gazeteci Yurttaş Kane'deki gibi bir sonuca ulaşabilirdi. Günümüzün sorunlarının çözümlerini herkes arasında daha çok diyalog ve anlayış kurabilmekte, farklılıklara rağmen birbirini yok etmeden aynı dünyada mutluluğu beraberce aramada bulabiliriz. Ölümü ile bize vermek istediği dersin bu olduğuna eminim.

Hoşça kalın Üzeyir Bey, sizi her zaman hatırlayacağız.